

Ik heb gelijk dat ik geli

Iedereen lijdt aan tunnelvisie, politie- en justitieambtenaren ook. Die letten er te weinig op, vindt psycholoog Eric Rassin. Door Malou van Hintum

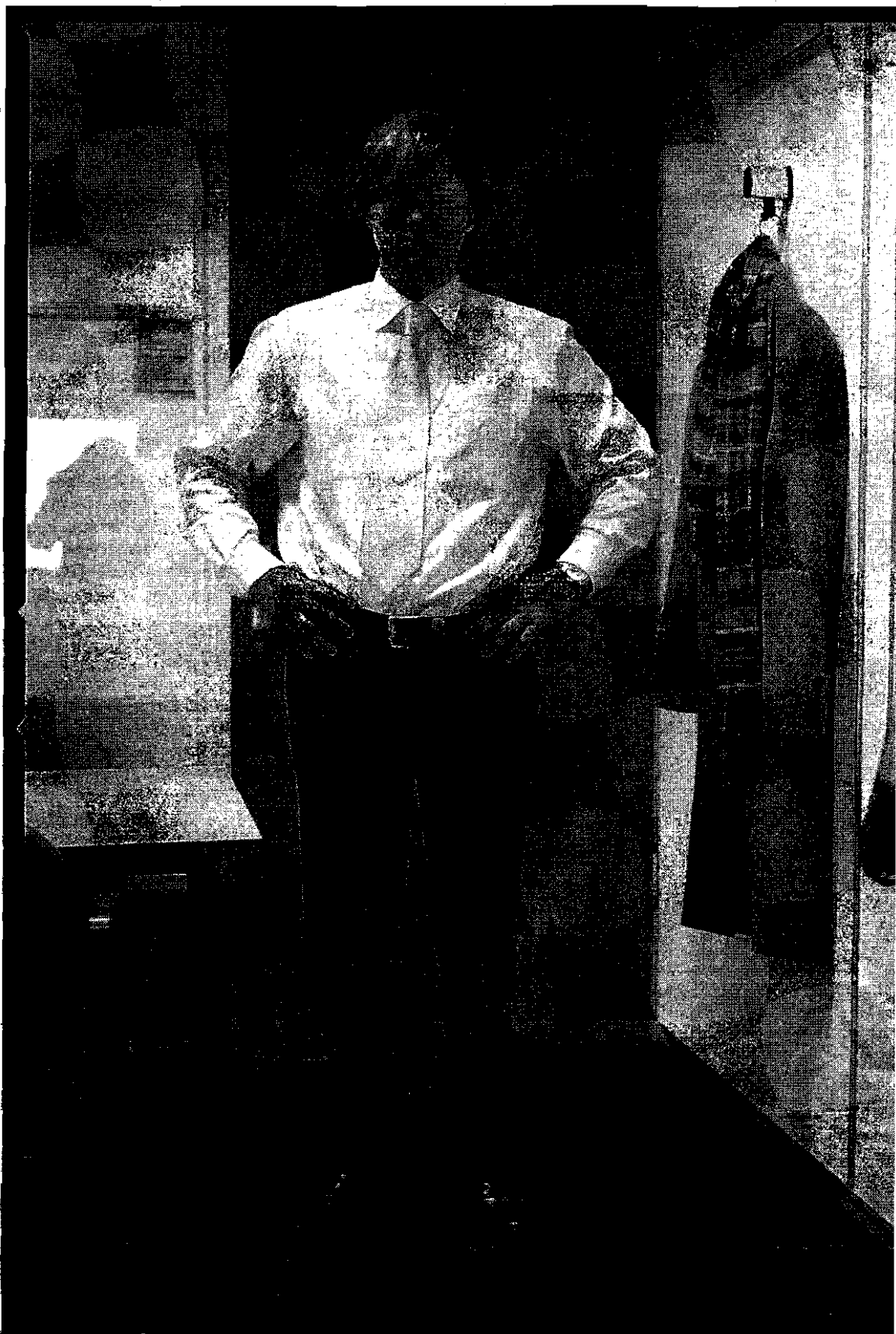
Het is natuurlijk een beetje flauw, maar bijzonder hoogleraar rechtspsychologie Eric Rassin is de eerste om het toe te geven: zijn boek Waarom ik altijd gelijk heb. Over tunnelvisie lijdt aan het hetzelfde verschijnsel dat hij analyseert.

Het kan ook haast niet anders. Wil je overtuigen, dan doe je er het beste aan alle argumenten te verzamelen die vóór je zaak pleiten, en niet op zoek te gaan naar non-bewijs of tegenbewijs. Sterker nog, wie ingaat op de tegenargumenten van een opponent, verzwakt zijn eigen positie. Als een mantra herhalen wat je vindt, dat geeft de grootste kans dat je boodschap aankomt.

En Rassin's boodschap komt aan, met dank aan al die wetenschappers die hebben onderzocht op welke manieren het beoordelingsvermogen zich laat beïnvloeden. Rassin zette de onderzoeksresultaten op een rijtje, en de conclusie is onontkoombaar: iedereen heeft last van tunnelvisie of confirmatiebias, de term die psychologen gebruiken voor de halsstarrige neiging om altijd op zoek te gaan naar bevestiging van de eigen hypothese. 'Zelfs een academische opleiding beschermt je er niet tegen', zegt Rassin.

Ook het bij wetenschappelijke publicaties gehanteerde peer review-systeem, waarbij onderzoekers beoordelen of het werk van een collega de toets der wetenschappelijke kritiek kan doorstaan, lijdt onder confirmatiebias. Wanneer de onderzoeksresultaten in hun eigen straatje te pas komen, vinden de reviewers het onderzoek beter dan wanneer dat niet het geval is.

Zoeken naar bevestiging van wat je al vond, is in het dagelijkse leven een manier om snel besluiten te kunnen nemen - in plaats van eindeloos voors en tegens tegen elkaar te moeten afwegen - en achteraf tevreden te blijven over wat je hebt besloten, zelfs al valt de aankoop tegen of kostte de vakantie toch veel meer geld dan je had gedacht. Dat scheelt een hoop frustratie. Maar waarom rechtvaardigen we

Eric Rassin: 'Zelfs een academische opleiding beschermt je niet tegen tunnelvisie.' Foto Martijn Beekman / de Volkskrant

'Als ik voor een zaal vol officieren van justitie zeg dat het voor hun

dat het OM hem heeft aangereikt, leid in plaats v

ten van een opponent, verzwakt zijn eigen positie. Als een mantra herhalen wat je vindt, dat geeft de grootste kans dat je boodschap aankomt.

En Rassins boodschap komt aan, met dank aan al die wetenschappers die hebben onderzocht op welke manieren het beoordelingsvermogen zich laat beïnvloeden. Rassin zette de onderzoeksresultaten op een rijtje, en de conclusie is onontkoombaar: iedereen heeft last van tunnelvisie of confirmatiebias, de term die psychologen gebruiken voor de halsstarrige neiging om altijd op zoek te gaan naar bevestiging van de eigen hypothese. 'Zelfs een academische opleiding beschermt je er niet tegen', zegt Rassin.

Ook het bij wetenschappelijke publicaties gehanteerde peer review-systeem, waarbij onderzoekers beoordelen of het werk van een collega de toets der wetenschappelijke kritiek kan doorstaan, lijdt onder confirmatiebias. Wanneer de onderzoeksresultaten in hun eigen straatje te pas komen, vinden de reviewers het onderzoek beter dan wanneer dat niet het geval is.

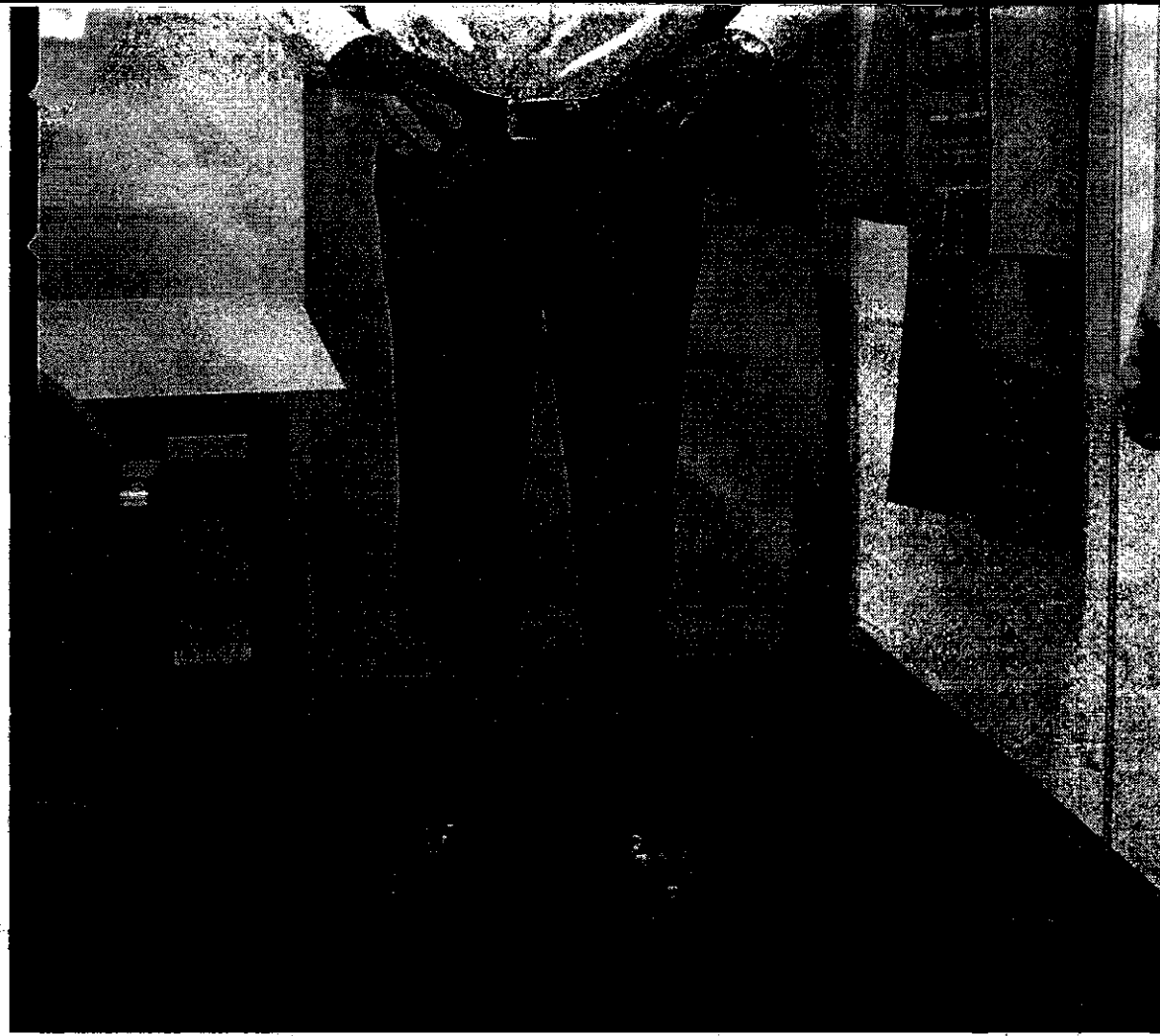
Zoeken naar bevestiging van wat je al vond, is in het dagelijkse leven een manier om snel besluiten te kunnen nemen - in plaats van eindeloos voors en tegens tegen elkaar te moeten afwegen, en achteraf tevreden te blijven over wat je hebt besloten, zelfs al valt de aankoop tegen of kostte de vakantie toch veel meer geld dan je had gedacht. Dat scheelt een hoop frustraties. Maar gaan rechters of officieren van justitie op zo'n manier te werk, dan wordt het een ander verhaal.

Onderuit

'Justitie snapt niet dat ze ook tegenbewijs moet zoeken', zegt Rassin. 'Dat de politie dat niet doet, begrijp ik wel. Ik denk dat je van een politiemann niet kunt verwachten dat hij bewijsmateriaal gaat zoeken dat zijn zaak onderuit haalt. En een advocaat heeft misschien ook wel tunnelvisie, maar dan de andere kant op. Die moet zijn cliënt zo goed mogelijk verdedigen. Maar het openbaar ministerie (OM) pretendeert wel dat het aan objectieve waarheidsvinding doet. Als dat inderdaad zo is, moet het OM alle pro- en contrabewijzen voor de tenlastelegging doorploeteren. En dat gebeurt niet.'

Het verbaast hem niet. 'Zulke dingen leer je niet in de opleiding. Ik weet eerlijk gezegd niet wat ik daar die vier jaar heb gedaan. Wetten en regeltjes leren, dat wel, maar met wetenschap heeft het niets te maken. Je leert niet dat je tegenbewijs moet zoeken en verklaringen tegen elkaar moet afwegen. En van het begrip controlegroep heeft binnen justitie al helemaal niemand ooit gehoord.'

In de praktijk is het OM dan ook geen objectieve waarheidszoeker, maar een crimefighter, zegt Rassin.

Eric Rassin: 'Zelfs een academische opleiding beschermt je niet tegen tunnelvisie.' Foto Martijn Beekman / de Volkskrant

'Als ik voor een zaal vol officieren van justitie zeg dat het voor hun carrière niet zal uitmaken of ze in vijf jaar tijd tientallen mensen achter de tralies krijgen of helemaal niemand, beginnen ze te lachen. Terwijl de theorie van het OM als objectieve waarheidsvinder juist wel dicteert dat scoren niet belangrijk is. De praktijk is nu dat een verdachte die wordt voorgeleid voor de rechtbank, zo goed als zeker wordt veroordeeld. Worden er zo weinig fouten gemaakt? Of speelt een rol dat het OM wordt afgerekend op het aantal veroordelingen en het aantal gewonnen zaken? Ik denk dat laatste.'

Het OM beheert het dossier van de verdachte, wat betekent dat het OM bepaalt wat er wel en niet in komt. Rassin: 'In theorie is het zo dat de raadsman alles in het dossier kan laten opnemen wat hij maar wil. In de praktijk is de officier van justitie vaak twee weken op vakantie en lukt het niet. Het is dan ook schijnheilig om, zoals nu gebeurt, te zeggen 'wij kijken objectief naar de feiten', en 'wij moeten er echt van overtuigd zijn dat iemand het heeft gedaan'.

'Die hypocrisie zie je ook als het OM een zaak niet rond krijgt. Dan hoor je: 'Deze zaak is gesenoneerd want we hadden geen bewijs.' Wat iets anders is dan zeggen dat iemand onschuldig is.'

De rechter, die uiteindelijk het oordeel over de verdachte velt, gaat aan de slag met het dossier

"Justitie snapt niet dat ze ook tegenbewijs moet zoeken"

dat het OM hem heeft aangereikt. Rassin: 'Daarin staat bijna uitsluitend het belastingbewijs. Omdat het OM 'objectief' is, ontslaat dat de rechter van de plicht de selectie die het OM heeft gemaakt heel kritisch te beoordelen. Ook daarom zou het beter zijn als het OM erkent dat het crimefighter is. Dan zou de rechter zelf belastend en ontlastend bewijs tegen elkaar moeten afwegen.'

Als dan ook nog het geheim van de raadkamer afgeschaf zou worden, zou het rechtsproces er een stuk helderder op worden. 'Wat in de raadkamer gebeurt, is totaal informeel. Er zijn geen richtlijnen voor de manier waarop daar de besluitvorming moet plaatsvinden', zegt Rassin.

Wie gekozen

Een simulatiestudie van Kuhn, die Rassin in zijn boek beschrijft, laat zien dat bij het nemen van een juridische beslissing in de regel geen alternatieven tegen elkaar worden afgewogen, maar voor een optie wordt gekozen waarbij vervolgens bewijs wordt gezocht.

Rassin: 'De rechter hoeft nu maar een heel summier motivering te geven in het vonnis. Als het verplicht zou worden om die uitgebreider te maken, zou dat misschien een beetje helpen.' Wat in elk geval zou helpen, is als de rechter het dossier van de verdachte pas zou lezen nadat die is voorge-

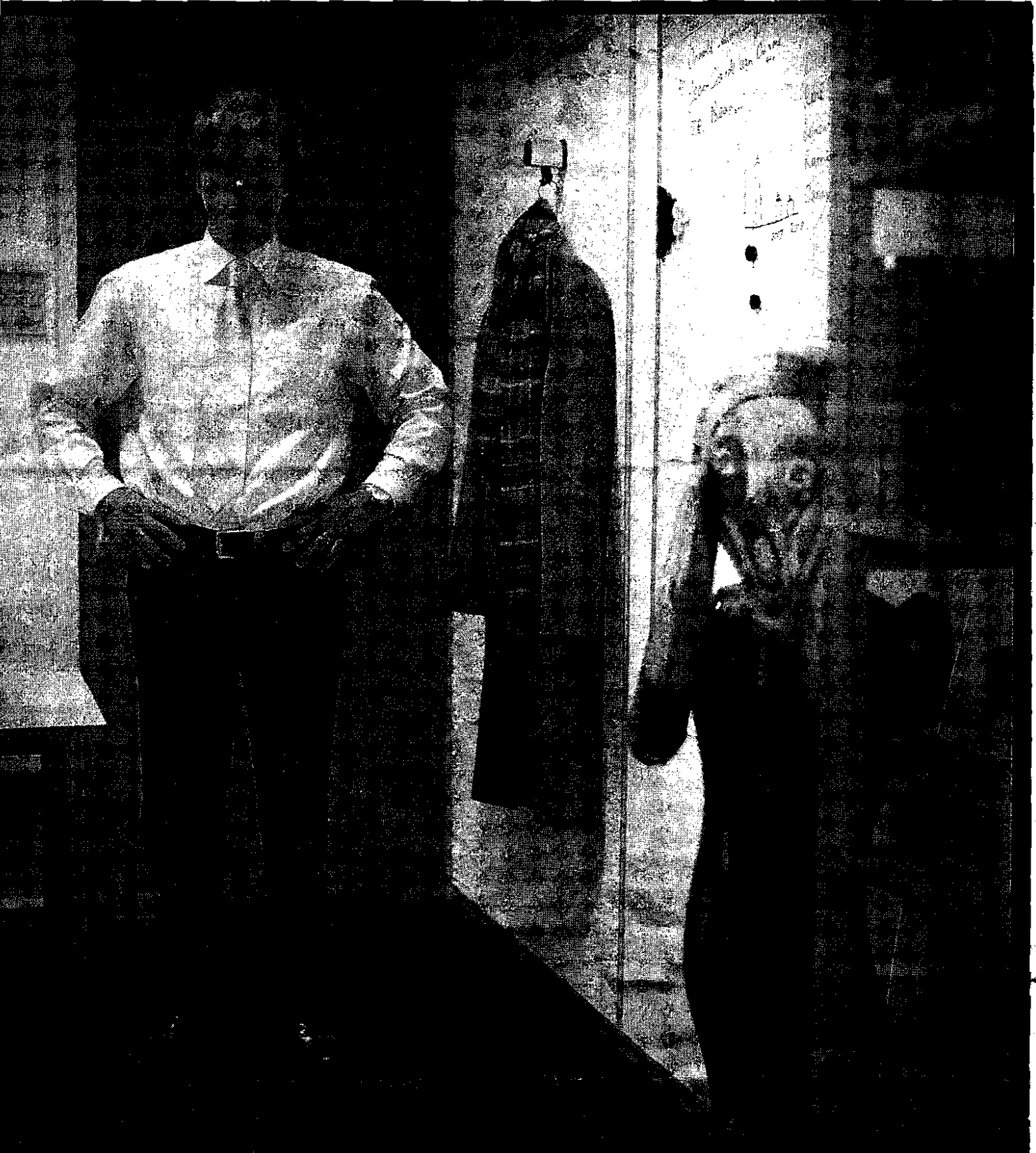
leid in plaats van nu het geval is. Ontkomen niet. Effect dat bijdraagt aan informatie wordt verwerkt zwaarder gewogen die daarna komt. Onderzoek c Duitse rechters procent van de dossier niet var zen, de verdac voor degenen n dat honderd.

Politie- en j hebben niet me visie dan andere dat ze er evenve zouden ze getr den om er bed. het Studicentr worden cursus hun alertheid te

Ook het jus werkt aan desl dering. Met he tegenspraak en alternatieve sce zichtig begin ge Maar, zegt Ra wondermiddelen buiten toevoege tekent niet dat men serieus wo team kan ook van het begin al was geweest, ha dacht als wij'. mensen zich g aan een groep, z

chtpsycholoog Eric Rassin schreef boek over tunnelvisie

elijk dat ik gelijk heb

's een academische opleiding beschermt je niet tegen tunnelvisie.' Foto Martijn Beekman / de Volkskrant

zaal vol officieren

dat het OM hem heeft aangereikt.

leid in plaats van daarvoor, zoals

hun eigen overtuiging opzij moe-

... een academische opleiding beschermt je niet tegen tunnelvisie.' Foto Martijn Beekman / de Volkskrant

zaal vol officieren dat het voor hun uitmaken of ze in allen mensen achterlijgen of helemaal menen ze te lachen. je van het OM als heidsvinder juist scores niet bepraktijk is nu dat die wordt voorgebank, zo goed als oordeeld. Worden uten gemaakt? Of t het OM wordt af t aantal veroordeental gewonnen zal laatste.

rt het dossier van t betekent dat het er wel en met in n theorie is het zo n alles in het dos-opnemen wat hij praktijk is de off-vaak twee weken ukt het niet. Het is eilig om, zoals nu en 'wij kijken ob-eiten', en 'wij moe-overtuigd zijn dat t gedaan'.

ie zie je ook als het t rond krijgt. Dan ak is gespondeerd n geen bewijs. Wat an zeggen dat ie-ig is.

te uiteindelijk het e verdachte velt, g met het dossier

"Justitie snapt niet dat ze ook tegenbewijs moet zoeken"

dat het OM hem heeft aangereikt. Rassin: 'Daarin staat bijna uitsluitend het belastende bewijs. Omdat het OM 'objectief' is, ontslaat dat de rechter van de plicht de selectie die het OM heeft gemaakt heel kritisch te beoordelen. Ook daarom zou het beter zijn als het OM erkent dat het crimefighter is. Dan zou de rechter zelf belastend en ontlastend bewijs tegen elkaar moeten afwegen.'

Als dan ook nog het geheim van de raadkamer aangeschaft zou worden, zou het rechtsproces er een stuk helderder op worden. 'Wat in de raadkamer gebeurt, is totaal informeel. Er zijn geen richtlijnen voor de manier waarop daar de besluitvorming moet plaatsvinden', zegt Rassin.

Optie gekozen

Een simulatiestudie van Kuhn, die Rassin in zijn boek beschrijft, laat zien dat bij het nemen van een juridische beslissing in de regel geen alternatieven tegen elkaar worden afgewogen, maar voor een optie wordt gekozen waarbij vervolgens bewijs wordt gezocht.

Rassin: 'De rechter hoeft nu maar een heel summier motivering te geven in het vonnis. Als het verplicht zou worden om die uitverpleider te maken, zou dat misschien een beetje helpen.' Wat in elk geval zou helpen, is als de rechter het dossier van de verdachte pas zou lezen nadat die is voorge-

leid in plaats van daarvoor, zoals nu het geval is. Want ook rechters ontkomen niet aan het primacy-effect dat bijdraagt aan confirmatiebias: informatie die als eerste wordt verwerkt, wordt bijna altijd zwaarder gewogen dan informatie die daarna komt.

Onderzoek onder vijfendertig Duitse rechters laat zien dat 48 procent van de rechters die het dossier niet van tevoren had gelezen, de verdachte veroordeelde; voor degenen met voorkennis was dat honderd.

Politie- en justitieambtenaren hebben niet meer last van tunnelvisie dan andere mensen. Juist omdat ze er evenveel last van hebben, zouden ze getraind moeten worden om er bedacht op te zijn. Bij het Studiecentrum Rechtspleging worden cursussen gegeven om hun alertheid te verhogen.

Ook het justitieapparaat zelf werkt aan deskundigheidsbevordering. Met het organiseren van tegenspraak en het bedenken van alternatieve scenario's is een voorzichtig begin gemaakt.

Maar, zegt Rassin, 'dat zijn geen wondermiddelen. Iemand van buiten toevoegen aan een team betekent niet dat die zonder problemen serieus wordt genomen. Het team kan ook denken: 'Als hij er van het begin af aan bij betrokken was geweest, had hij hetzelfde gedacht als wij'. Iets anders is dat mensen zich graag conformeren aan een groep, zelfs als ze daarvoor

hun eigen overtuiging opzij moeten zetten.' Rassin geeft in zijn boek een voorbeeld van onderzoek waarin mensen bewust een verkeerd antwoord gaven op een vraag, omdat ze niet uit de toon wilden vallen bij de rest.

Wie veronderstelt dat 'harde informatie' als vingerafdrukken en DNA de neiging tot confirmatiebias kan afremmen, komt bedrogen uit. Ook hier geldt dat je ziet wat je wilt zien, zoals uit de Brandon Mayfield-zaak blijkt. Mayfield was de Amerikaanse jurist die gevangen heeft gezeten omdat hij verdacht werd van de bomaanslagen in Madrid in 2004.

Vingerafdrukexperts van de FBI waren overtuigd van de match tussen Mayfield's vingerafdruk en die op een plastic zak met explosieven die was gevonden. Toch vergisten ze zich. 'Bij DNA moet je je altijd afvragen hoe het op een bepaalde plek is terechtgekomen. Dat het er ligt, zegt niet alles', aldus Rassin. 'Oog- en oorafdrukken, DNA, MRI-scans, ze suggereren allemaal een absoluut oordeel, maar dat is er niet. Veel mensen denken inmiddels dat je een zwakke zaak hebt als dergelijk bewijs niet voorhanden is. De verwachtingen van technische hulpmiddelen zijn verschrikkelijk hoog. Niet terecht.'

Eric Rassin: Waarom ik altijd gelijk heb. Over tunnelvisie. Uitgeverij Scriptum, 175 pagina's, € 18,95, ISBN 90 5594 563 4